

Bárány Attila

Az angol–magyar kapcsolatok történeti emléke és kutatása a 19. században és a 20. század első felében

In memoriam Frank Tibor (1948–2022)

Az angol történelem kutatójaként mindig foglalkoztatott, honnan tudhatta Arany János az 1850-es végén, hogy hol van Montgomery vára, amikor *A walesi bárdok* című költeményében így fogalmazott: „[H]ol aznap este szállt” I. Edward angol király (1270–1307). Hogyan lehetett tudomása a Milford-öbölről, ahol „lágyan kél az esti szél”? Az uralkodó *valóban* érintette e várat; mi több, *valóban* a Milford-öbölben kötött-e ki, ahol partra lehet szállni, mert *valóban* enyhe a széljárás.

Arany János művének háttérével kimerítően foglalkozott az irodalomtörténet, a célom nem az, hogy utánajárjak, mennyire voltak pontosak az értesülései, hanem az, hogy rávilágítsak arra, hogy a 19. század Magyarországon ismertek voltak az angol történelem bizonyos eseményei.

Jelen tanulmány témaválasztását az aranybulla-évforduló apropója is magyarázta. 2022-ben több tanulmányt is publikáltam a Magna Cartáról. Természetesen a hazai tudományosság arra volt kíváncsi, milyen szellemi közösséget lehet találni az 1215-ös és az 1222-es, szabadságokat rögzítő dokumentum között. Ugyan ma már megnyugtatóan rendeződött az a kérdés: nincs szövetszerű kapcsolat a két dokumentum között, nem igazolható, hogy János király 1215. évi chartájának hatása lett volna II. András aranypecséttel megerősített oklevelére,¹ mégis, a rokonságnak egyfajta „misztériuma” még ma is él. A 19. század derekán Magyarországon elképzelhetőnek találták, hogy a két kiváltságlevél között rokon vonások mutathatóak ki. A királyságok kapcsolatainak kialakult egy olyan történelmi emlékezete, amely ezen ideáknak egyfajta keretet teremtett. Nem célom, hogy az esetleges „szellemi hatás” kutatástörténetét vizsgáljam, ezt megtette Thoroczkay Gábor.² Ennek „szellemi” háttérét, az angol–magyar kapcsolatok iránt kialakuló érdeklődést szeretném körüljárni. Jelen témát részletesen végigtekintettük Laszlovszky Józseffel és Papp-Reed Zsuzsannával, ahol a munka dandárját előbbiek végezték. Itt a kiadás 15 éve után megfogalmazható reflexióimmal bővítve adom közre – az aranybullaév indukálta – gondolataimat.³

Bárány Attila (1971) – egyetemi tanár, DSc, Debreceni Egyetem, Történelmi Intézet – kutatócsoport-vezető, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat – Debreceni Egyetem, barany.attila@arts.unideb.hu

¹ Zsoldos Attila: A 800 éves Aranybulla. Bp. 2022. 9; Laszlovszky József: *Magna Carta és Aranybulla*. In: *Angol–magyar kapcsolatok a középkorban*. I–II. (A továbbiakban: *Angol–magyar...*) Szerk. Bárány Attila, Laszlovszky József, Papp Zsuzsanna. Gödöllő, 2008–2012. I. 202–222.

² Thoroczkay Gábor: Az Aranybulla 19–20. századi historiográfiája. In: *Aranybulla 800*. Szerk. Zsoldos Attila. Bp. 2022. 253–276, 272–273.

³ Bárány Attila–Laszlovszky József–Papp Zsuzsanna: Az angol–magyar kapcsolatok kutatásának főbb irányai. In: *Angol–magyar...* I. 5–40.

Az angol–magyar kapcsolatokban egyes kérdések kapcsán jelentős érdeklődés (volt) tapasztalható: a 11. században Magyarországra menekült angolszász hercegek, Vasbordájú Edmund utódai és az egyikükkel frigyre lépett Szent István leánya, majd leszármazottjuk, Skóciai Szent Margit kapcsán, illetve a Magna Cartának az aranybullára gyakorolt hatása tekintetében. Ezek „farvizén” a kutatás egyéb témákra is kiterjedt, mint III. Béla házassága az Angliában nevelkedő Capet Margittal, vagy magyar diákok felbukkanása az oxfordi egyetemen.⁴ A más középkori királyságokkal való érintkezések vizsgálatához képest az Angliával való kontaktusok kutatása érdekes módon intenzívebb. Ha csak Fest Sándor munkásságára tekintünk, a kontaktusok széles köre bontakozik ki előttünk.⁵

Azt, hogy miként tört utat az angol és magyar alkotmányos fejlődés összevetése a politikai gondolkodásban legutóbb Bácsy Dániel elemezte.⁶ A Magna Carta és az aranybulla közötti kapcsolat első megfogalmazása az 1791-es országgyűlés idején vált a politikai gondolkodók „kedves témájává”.⁷ Leginkább Zinner János, Aranka György és Török Lajos (Kazinczy Ferenc apósa) röpiratait említhetjük.⁸ Nem célunk, hogy mindazokat bemutassuk, akik hozzászóltak a kérdéshez Ráday Páltól Kállay Ferencen át Concha Győzőig, elegendő csupán Széchenyi Istvánt megemlítenünk, hogy érzékeltessük, milyen fogadtatásban részesült I. János szabadságlevele. Naplójának 1832. október 15-i bejegyzése szerint „a Magna Charta és az Aranybulla a keresztes hadjáratok következményeképpen úgyszólván egyazon agyból születtek”.⁹

Ismert, hogy a reformkor számos kiemelkedő alakja különös érdeklődéssel fordult Anglia felé.

E helyütt csupán azokra szorítkozunk, akik ezen túlmenően az angol történelemben is vizsgáldtak. A kontaktusok kutatása a 19. század második felében nagy lendülettel indult meg, részben annak is köszönhetően, hogy az emigráció politikusai egymásnak adták át a helyet a British Museum olvasótermében. Itt talált magának foglalatosságot amatőr történelembüvarként a száműzött katonatiszt, a föld- és ásványtan tanára, Simonyi Ernő, vagy a mérnök Kropf Lajos. Simonyi összegyűjtötte a Rákóczi-szabadságharc angliai vonatkozású diplomáciai dokumentumait.¹⁰ A középkori és kora újkori források tárgyában is megjelentetett két kötetet, ami kiindulópontot jelentett a későbbi kutatás számára.¹¹ Kropf „megszállottként” fordult a

⁴ Kropf Lajos: Margit királyné, III. Béla neje. *Századok* 1900. 76–77; Fest Sándor: Nicolaus de Hungaria Was First Student Known by Name at the University of Oxford. *Danubian Review* (a továbbiakban DR) IV. évf. 1936. 10–11.

⁵ Fest Sándor: Skóciai Szt. Margittól a walesi bárdokig. In: *Magyar–angol történeti és irodalmi kapcsolatok*. Szerk. Czigány Lóránt, Korompay H. János. Bp. 2000.; Czigány Lóránt: Fest Sándor öröksége. *Kortárs* LV. Évf. 2001. 50–58.

⁶ Bácsy Dániel: A Magna Cartától a szentföldi jogkönyvekig: Az Aranybulla európai összefüggésben. In: *Andreae II regis Hungariae decretum anni 1222 bulla aurea roboratum: Tanulmányok az Aranybulla kibocsátásának 800. évfordulójára*. Szerk. Mayer Gyula, Szovák Kornél, Rác György, Kovács Viktória. Bp. 2022. 113–134, 116–121.

⁷ Uo. 116.; Laszlovszky József: A középkori angol–magyar kapcsolatok magyarországi kutatásának legfontosabb korszakai. In: *Angol–magyar...* I. 8–10, 9.

⁸ Zinner János: *Dissertatio statistica de potestate exequente regis Angliae*. H. n. 1790.; Závodszy Géza: Zinner János, az angol alkotmány első hazai ismertetője. *Magyar Könyvszemle* CIII. évf. 1983. 1–18, 1; Aranka György: *Anglus és magyar igazgatásnak egybenvetése*. Kvár 1790.; Szrógh Sámuel bővített német fordítása: *Vergleichung zwischen Engellands und Ungarns Regierungsform*. Kvár 1791.; Török Lajos: *Conspectus regiminis formae regnorum Angliae et Hungariae*. H. n. é. n. [1790].

⁹ Széchenyi István: *Napló*. Szerk. Oltványi Ambrus. Bp. 2002. 636; Bácsy Dániel: *i. m.* 117.

¹⁰ *Angol diplomáciai iratok II. Rákóczi Ferenc korában 1703–1712*. I–III. Bp. 1872–1877.

¹¹ *Magyar történelmi okmánytár a londoni könyv és levéltárakból 1521–1717*. I–II. Szerk. Simonyi Ernő. Pest 1859–1875.

főképp gazdaságtörténeti témák felé.¹² Angliában élve bejárt a British Museumba, megismerte a forráskiadásokat. Skóciai Szent Margit kutatásának felfutását hozzá is köthetjük.¹³ A 17–18. század kontaktusai iránt is megindult az érdeklődés. Külön hangsúlyt kapott a peregrináció, a protestáns kapcsolatok és Erdély.¹⁴ Itt már nem műkedvelők alkottak: Angyal Dávid forrásokat is közölt, és több tanulmányt is adott közre.¹⁵

A 19. század végén már nem tűnik kivételesnek, hogy a kor történettudósai Angliában kutatva magyar kapcsolatokról adnak hírt. Marczali Henrik járt a British Libraryben és az oxfordi Bodleian Könyvtárban, forrásközleményeket adott közre Walter Map *De nugis curialium* c. művének Lukács érseket illető vonatkozásairól.¹⁶ Ő volt az első nem cambridge-i szerző, akinek a monográfiája – *Hungary in the Eighteenth Century* – a Cambridge University Pressnél napvilágot látott.¹⁷ Kapcsolatai Harold W. Temperley-vel, George P. Goochcsal a magyar kutatók számára – ha közvetve is – új perspektívákat nyitottak.¹⁸ Marczali a későbbiekben sem távolodott el a területtől. Közreadta Széchényi Ferenc Cambridge-ből írt leveleit, beszámolt angliai utazásairól.¹⁹ Írt Széchényi Istvánról és Angliáról.²⁰

Az aranybulla és a Magna Carta közvetlen kapcsolatát a 19. század derekán elsőként Szalay László hangsúlyozta.²¹ Később azonban előtérbe kerültek a forrásokra támaszkodó, azokat kritikai szemlélettel vizsgáló művek, így nem kevés kritika érte a Magna Carta-rokonság ideáját: „ha figyelembe vesszük, hogy Magyarország és Angolország közötti távolság sokkal nagyobb, semhogy az Angolországban támadt eszmék a középkori közlekedési és gondolatközlési eszközök mellett Magyarországon hét rövid év alatt általánosan elterjedhessenek, át kell látnunk, hogy az Aranybulla nem lehet a Magna Carta folyománya, annál kevésbé utánzata”.²² A mérvadó medievisták is kritikusak voltak, mind Marczali Henrik,²³ mind Pauler Gyula.²⁴ A dualizmus korának végén újra előtérbe került a kérdés, jóllehet, az Angliában alkotó Hantos Elemér kisebb hatással volt a hazai tudományosságra.²⁵ Hantos abban a szempontból úttörő volt – Timon Ákos

¹² Kropf Lajos: A magyar bőr Angliában. *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* (A továbbiakban MGSz) V. évf. 1898. 237; uő: Magyar ezüstművek Angliában (1436). MGSz VI. évf. 1899. 50; uő: Magyar kereskedő angol fogságban 1388-ban. MGSz VI. évf. 1899. 49.

¹³ Kropf Lajos: Ágota királyleány származása. *Turul* XIV. évf. 1896. 49–53; uő: Kik voltak az angolszász herecegek Szent István udvaránál? *Századok* XXII. évf. 1887. 783–792.

¹⁴ Kvacala János: Az angol-magyar érintkezések történetéhez 1620–1670. *Századok* XXV. évf. 1890. 709–719; 793–810.

¹⁵ Angyal Dávid: *Erdély politikai érintkezése Angliával 1526–1711*. Bp. 1902.; uő: Pótlékek a londoni okmánytárakhoz [1589–1696]. *Történelmi Tár* XXIV. évf. 1901. 412–421

¹⁶ Marczali Henrik: Árpád-kori emlékek külföldi könyvtárakban, I. *Történelmi Tár* XV/II. 1878. 13: 167–172.

¹⁷ Dénes Iván Zoltán: *Választott nemzet. Marczali Henrik élete és munkássága*. Bp. 2022. 371.

¹⁸ Dénes Iván Zoltán: *i. m.* 36, 180, 308, 313, 371.

¹⁹ Henry Marczali: A Hungarian Magnate at Cambridge in 1787. *Cambridge Historical Journal* III. évf. 1930. 2: 212–217; uő: Gróf Széchényi Ferencz utazása Angliában (1787) I–II. *Budapesti Szemle* (A továbbiakban BSz) LIX/CCXX 1931. 638: 26–50, 639: 224–248.

²⁰ Marczali Henrik: Count István Széchényi and England. *Contemporary Review* CIII. évf. 1913. 659–667. Dénes Iván Zoltán: *i. m.* 16.

²¹ *Magyarország története*. I–VI. Lipcse-Pest 1852–1859. I. 294.; Thoroczkay Gábor: *i. m.* 272, 64. jegyzet; Bácsatyai Dániel: *i. m.* 117.

²² Ferdinándy Géza: *Az Arany Bulla*. Bp. 1899. 4–5.

²³ Thoroczkay Gábor: *i. m.* 272, Bácsatyai Dániel: *i. m.* 117; Dénes Iván Zoltán: *i. m.* 78.

²⁴ Pauler Gyula: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. Bp. 1899. II. 501, 72. jegyzet.

²⁵ *The Magna Charta of the English and of the Hungarian Constitution*. London 1904; Thoroczkay Gábor: *i. m.* 273.

tanítványaként –, hogy a komparatív jogtörténet módszertanát követve a közvetlen hatás helyett a társadalom és a kormányzati működése közötti párhuzamokat kereste.²⁶

Az 1930-as évek elején Fest Sándor felelevenítette a Magna Carta aranybullára való hatásának vizsgálatát.²⁷ Immár konkrét „érintkezési pontokat” is feltárt: II. András keresztes hadjáratán több főpap is járt, Tamás egri püspök angolokkal is találkozhatott; a IV. lateráni zsinaton és Becket Szent Tamás 1220-ban történő *translatió*ján voltak együtt preláthusok, olyanok is, akik mind az aranybulla, mind a Magna Carta kiadásánál bábáskodtak.²⁸ Jóllehet a *ius resistendi* tekintetében az angol hatást Bartoniek Emma és Deér József is kritikával illette,²⁹ Fest hipotéziseit a mai kutatás nem utasítja el, jóllehet, önmagában az, hogy megvolt a lehetőség távoli királyságok szokásait megismerni, nem jelenti azt, hogy az átvétel meg is történt.³⁰ Fest a Magna Cartát illető álláspontjához később is ragaszkodott, igaz, erre már rányomta a bélyegét a „nyugatos”, tudós kiállása a háborúba sodródó vezetéssel szemben.³¹

E helyütt nem kívánok foglalkozni a két világháború közötti angolbarát irányvonallal, csak annyiban térek ki rá, amennyiben a kapcsolatok kutatását érintik.³² Marczali 1920-ban megjelent tanulmánya egy új korszak kezdetét is jelenti. A cím is „érdekközösségre” utal.³³ Marczali még egy hasonló című írást tett közzé, alcíme önmagáért beszél.³⁴ Angyal Dávid is hallatta a hangját az „évezredes angol-magyar szimpátiáról”.³⁵ Az angol orientáció hívei hagyományosan jelen voltak a közvéleményben, de hangjuk most felerősödött. 1921-ben alakult meg a *Magyar–Angol Társaság*, jelentős fórummá vált a *Külgügyi Szemle*.³⁶ A *Society of the Hungarian Quarterly* tagja volt Hóman Bálint és Szekfű Gyula.³⁷ Nagy hatása volt Arthur Yollandnak, aki 1914 és 1946 között volt a budapesti angol tanszék irányítója.³⁸ Az anglisztika fő szakmai fóruma az 1936-ban – Yolland mellett Fest Sándor társszerkesztésével – alapított *Angol Filológiai Tanulmányok* lett. Yolland és Fest tanítványok sorát nevelték ki. Közös bennük, hogy egyszerre jelennek meg a nyelvi, irodalmi és történeti megközelítések, és hangsúlyt kapnak a kulturális kapcsolatok. Róna Éva, Ullmann István, Siklóssy László munkásságát ma interdiszciplinárisnak mondhatnánk.³⁹

²⁶ Thoroczkay Gábor: *i. m.* 273; Bácsatyai Dániel: *i. m.* 117–119.

²⁷ Fest Sándor: *Magna Carta – Aranybulla. Szellemi érintkezések angolok és magyarok között* III. Béla és II. Endre korában. *BSz* LXII/CCXXXIV 1934. 682: 273–289.; LXII/CCXXXV 1934. 683: 41–62.

²⁸ Thoroczkay Gábor: *i. m.* 274.; Veszprémy László: *Lovagvilág Magyarországon*. Bp., 2008. 112; Solymosi László: *Magyar főpapok angliai zarándoklata 1220-ban*. *Történelmi Szemle* LV(2013). 527–540, 535–536.; Bácsatyai Dániel: *i. m.* 119.

²⁹ Thoroczkay Gábor: *i. m.* 273.

³⁰ Zsoldos Attila: *i. m.* 10.

³¹ Párhuzam az angol és a magyar alkotmány között a XIII. században. *BSz* LXIX/CCLXI 1941. 765: 105–134.

³² Frank Tibor: A magyar külpolitika angolszász orientációja a második világháború előtt és alatt. *Külgügyi Szemle* V. évf. 2006. 253–265.

³³ Marczali Henrik: Az angol-magyar érdekközösségről a múltban. *Századok* LIII–LIV. évf. 1919–1920. 113–116.

³⁴ Az angol-magyar érdekközösségről a múltban. Az együttműködés és a rokonszenv válogatott fejezetei. *Külgügyi Szemle* III. évf. 1922. 176–187.

³⁵ England and Hungary. *Külgügyi Szemle* III. évf. 1922. 188–193.

³⁶ Horváth Jenő: Papers Relating to the History of Anglo-Hungarian Relations 1188-1711. *Külgügyi Szemle* II. évf. 1921–1922. 229–247.

³⁷ Cz. Farkas Mária: The Hungarian Quarterly (1936–1944). *Hungarológiai Évkönyv* II. évf. 2001. 149–159, 151.

³⁸ Yolland Emlékkönyv: Anniversary Essays Presented by his Students to Professor Arthur B. Yolland. *AFT* 5–6. Szerk. Fest Sándor. Bp. 1944.

³⁹ Siklóssy László: Angol-magyar vitézi torna IV. Edward canterbury-i udvarában. *AFT* 2. 1937. 42–52; Róna Éva: 'Capystranus'. Hungary in a Medieval Poem. *AFT* 2. 1937. 60–69; uő: Early Travel-Books and Manuscripts on Hungary. *AFT* 3. 1938. 37–58; Ullmann István: Magyar vonatkozások a XVI–XVII. századi angol irodalomban. *AFT* 1. 1936. 39–47.

Fest Sándor 1938-tól vezette a debreceni – s angol támogatással létrejött – angol tanszéket.⁴⁰ Ahogy Czigány Lóránt megjegyezte, a magyar anglisztika az ő „köpenyegéből bújt ki”.⁴¹ Tanult éveken át Angliában és az Egyesült Államokban. Közvetlenül megismerhette a kor modern forráskiadványait és angolszász szakirodalmát. Rövid idő alatt fontos tudományos műhelyt alakított ki. Az Angol Szeminárium szerkesztésében útjára indította a *Debreceni Angol Dolgozatok* c. sorozatot (1938–1943), amely kapcsolattörténeti és művelődéstörténeti közleményeket is adott közre.⁴² „Debrecen háromszázados, [...] soha meg nem szakadt kapcsolata az angolszász egyetemekkel [...] predesztinálta arra, hogy otthont adjon egy olyan műhelynek, melynek egyik feladata [...] a magyar–angol történelmi és kulturális kapcsolatoknak kutatása.”⁴³ Fest maga is alkotott a civisváros puritán kapcsolatai, a debreceni „angol szellemiség” tárgyában.⁴⁴ Részben Yolland, részben Fest munkájának gyümölcseként olyan publikációs fórumok is kialakultak (*Danubian Review*, *Hungarian Spectator*, *Hungarian Quarterly*⁴⁵), amelyek szélesebb köröket is elértek. A *Society for the Hungarian Quarterly* elnöke Bethlen István volt, a folyóirat első számának köszöntőjét is ő jegyezte.⁴⁶ Sorra jelentek meg az angol–magyar kapcsolatokkal foglalkozó tanulmányok.⁴⁷ Nem túlzás azt mondani, hogy az 1930-as évek végére kialakul egy angol középporral és kora újkorral foglalkozó műhely.⁴⁸

Fest a középkortudomány terén valóban ért el kiváló eredményeket, sok olyanra rátapintott, amelyet a későbbi medievisták kutatási irányvonalait is kijelöltek. Feltárta a Toldi-monda esetleges európai gyökereit.⁴⁹ Számos kérdésre ő hívta fel a figyelmet, több megállapítása kiindulópontja a kutatásoknak. Igen termékeny volt, írt a wyclifitáktól Zsigmond angliai utazásán át Thököly szigetországi emlékeiig.⁵⁰ Ismerte az angol krónikairódmát, munkatársaival gyűjtött hungarikaanyagot.⁵¹ Munkái azonban bizonyos óvatossággal kezelendőek, mivel szenvedélyes lelkesedésével mindenhol kontaktusokat vélt felfedezni.⁵²

⁴⁰ Az Eötvös Collegium tanára (1911–1924, 1935–1938), majd a pesti egyetem magántanára (1917–1924).

⁴¹ Laszlovszky József: Angol–magyar érdekközösség és kutatása a két világháború között. In: *Angol–magyar...* I. 12–16, 14.

⁴² Zentai János: *A magyarországi németiség angol műveltsége (1830-ig)*. Debrecen 1942.; Csorba András: *Magyar-ir kapcsolatok 1867-ig*. Debrecen 1944.; Makay Attila: *Gróf Dessewffy József angol irodalmi műveltsége*. Debrecen 1941.

⁴³ Gépirásos feljegyzés [1938-ból]. Közli: Maller Sándor: *i. m.* 663.

⁴⁴ Hungarian Protestants and England in the XVI., XVII. and XVIII. Centuries. *DR* I. évf. 1934. 14–17; Gál István: Debrecen Students in England and the English Spirit in Debrecen. *DR* VII. évf. 1939. 6–17.

⁴⁵ Frank Tibor: „To Comply with English Taste”. The Making of The Hungarian Quarterly 1934-1944. *Hungarian Quarterly* (a továbbiakban *HQ*) XLIV. évf. 2003. 112–124.

⁴⁶ *HQ* I. évf. 1936. 4; Cz. Farkas Mária: *i. m.* 152.

⁴⁷ Róna Éva: Two Interesting References to Hungary in Early English Literature. Hungary in Fifteenth Century Political Poems. *DR* III. évf. 1935. 12–13; uő: Középkori angol krónikák magyar vonatkozású adatai. *Egyetemes Philológiai Közölny* (a továbbiakban *EPHK*) LX. évf. 1936. 371–378; Ullmann István: Morus Tamás dialógusa a török-magyar háborúról. *EPHK* LXIV. évf. 1940. 253–259.

⁴⁸ Kerégyártó Elemér: Angol szellem Bethlen Kata udvarában. *AFT* 4. 1942. 83–93; Trócsányi Berta: Református teológusok Angliában a XVI. és XVII. században. In: *Yolland emlékkönyv...* 115–146.

⁴⁹ A Toldi-monda. *BSz* LXVI/CCXLVIII 1938. 724: 305–337.

⁵⁰ Fest Sándor: Adalékok az első magyar bibliafordítás kérdéséhez. *AFT* 2. 1937. 1–35; uő: English and Hungarian Connections during the Reign of Sigismund. *DR* III. évf. 1935. 14; uő: Régi angol költemények Thököliről. *Századok* XLVI. évf. 1912. 680–682.

⁵¹ Fest Sándor: Észrevételek Ordericus Vitalis magyar vonatkozású feljegyzéseihez. *AFT* 3. 1938. 3–14; uő: Egy magyar püspök levele volt párizsi iskolatársához a tatárokról. *Levéltári közlemények* XII. évf. 1934. 223–225; Mészáros Ede: Szent Margit legendája, gyóntatója írta Theodorik durhami szerzetes. *AFT* 4. 1942. 12–35.

⁵² Fest Sándor: Anonymus angol forrásai. *EPHK* IV–VI. évf. 1935. 19–21; uő: A Hunyadiak hollós címere. *BSz* LXV/CCXLVI 1937. 718: 277–293.

Fest teljes mellszélességgel vetette bele magát Margit származásának kutatásába is. E téren óriási lendülettel indult az amatőr történelembúvárkodás.⁵³ Sok újságcikk, publicisztika született, egyfajta „modern legendairódalom” alakult ki, amely nem vett tudomást a tudomány által megfogalmazott kétségekről.⁵⁴ Fest elgondolásai bekerültek a korszak reprezentatív művébe, a *Szent István Emlékkönyv*be. Az Eucharisztikus Világtalálkozó hangulatába jól illeszkedett az általa sugallt kép. Az államalapító leánya és egy angol herceg frigyéből született Margit atyja vallásos lelkületét skót földre plántálta. Gyermekai közül többet szentté avattak.⁵⁵ Ezek az ideák népszerűek voltak az erősödő német orientáció ellenpontjaként. 1936-ban az emlékkönyvet kiadó Serédi Jusztinián hercegprímást Oxfordban díszdoktorrá avatták. Ebben a hazai értelmiség látta irányvonalát visszaigazolva. A bíboros megemlékezett Miklósról, az első oxfordi magyar diákról, és az angol–magyar kapcsolatokról is.

Szent Margit származásának kérdése később teljesen új síkra terelődött. A skóciai ősoket számontartó báró Malcomes Béla felfedezni vélte Margit születési helyét Mecseknádasdon.⁵⁶ Az angolbarát értelmiség zarándoklatra hívta Magyarországot angol és skót barátait. A kérdéshez Fest is hozzászólt.⁵⁷ A kezdeményezés ellenállást váltott ki kormányzati körökben. A kultuszminiszter „felkérésére” kétségbe vonták mind Fest, mind Malcomes következtetéseit.⁵⁸

Kállay Miklóst, az angol orientáció képviselőjét Horthy éppen azért hívta vissza, mint miniszterelnököt, hogy megkísérelje az angolszász kapcsolatok újraélesztését. Az angol kultúrát jól ismerő Kállay – Festtel – részt vett Carlile Aylmer Macartney magyar történetének lefordításában.⁵⁹ Számára a Szent Istvánig visszanyúló kapcsolatok igazi jelentőséggel bírtak.⁶⁰

Az „angol szellem” fellendülésének viszont tragikus események vetettek véget. Fest az egyetemi óvóhelyről kimerészkedve utazott az ostromzár előtt Budapestre – a katonai szolgálatot teljesítő Országh László kíséretében –, hogy az esetleges tárgyalásoknál „kéznél legyen”.⁶¹ 1944 végén vesztette életét egy bombatámadásban. Az új politikai rendszerben nem volt hely az anglofil ideáknak. Az 1940-es években még egy utolsó kísérlet volt Gál István részéről az angolszász–magyar kapcsolatok összefoglalására.⁶² Gál a Teleki Intézetben dolgozott, s a *Magyar–Angol Társaság* utolsó titkára volt. 1948-tól a perifériára szorult, az angol

⁵³ Laszlovszky József: Skóciai Szent Margit és az angol-magyar kapcsolatok. In: *Angol-magyar...* I. 63–90.

⁵⁴ Karácsonyi János: Hogyan jutott Szent Eduárd angol király unokaöccse a magyar királyi családdal rokonságba? *Turul* XLII. évf. 1928. 39–43.

⁵⁵ Fest Sándor: Edmund Ironside angol-szász király fiai Szent István udvarában. Skóciai Szent Margit. In: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. Szerk. Serédi Jusztinián. I–III. Bp. 1938. II. 525–551; uő: Szent Margit skóciai királyné magyar származása. *BSz* LXIII/CCXXXVIII 1935. 694: 276–305.

⁵⁶ Malcomes Béla: *Szent István unokája. (Szent Margit Skócia királynéja, magyar származása és magyarországi szülőhelye.)* Bp. 1938. 128–129.

⁵⁷ Fest Sándor: Terra Britannorum. In: *Yolland Emlékkönyv...* 91–97.

⁵⁸ Herzog József: *Skóciai Szent Margit származásának kérdése*. Turul LIII(1939). 1–42.

⁵⁹ Visszaemlékezései Macartney előszavával jelentek meg. Nicholas Kállay: *Hungarian premier, a personal account of a nation's struggle in the second world war*. New York 1954; Beretzky Ágnes: A Devoted and Frustrated Friend of Hungary (1940–1945). In: *British-Hungarian Relations Since 1848*. Szerk. Péter László, Martin Rady. London 2004. 237–246.

⁶⁰ Barta Róbert: *A magyarság vonzásában. Válogatás Carlile Aylmer Macartney írásaiból és beszédeiből*. Debrecen 2021.

⁶¹ Maller Sándor: Vallomás. Fest Sándor emlékezete (1883–1944). *Irodalomtörténet* XVI/LXVI 1984. 654–665, 655.

⁶² Gál István: Anglia és Magyarország a középkorban. Bp. 1944; uő: *Angol-magyar történelmi kapcsolatok*. Bp. 1942; uő: *Magyarország, Anglia és Amerika*. Bp. é. n. [1948].

nagykövetségre vonult vissza, könyvtárosként. Egyes művei – Frank Tibor munkájának köszönhetően – csak később láthattak napvilágot.⁶³ Maller Sándor 1951-ig taníthatott a pataki kollégiumban, de neki köszönhetjük, hogyan látta Angliát Széchenyi és Wesselényi.⁶⁴ A kapcsolattörténet fiatal kutatói emigrációba kényszerültek, mint Vajay Szabolcs, Gömöri György vagy Péter László.⁶⁵ A művelődéstörténettel foglalkozó Országh László a lexikológiára koncentrált.⁶⁶ Czigány Lóránt közvetítésével viszont eljutottak a nemzetközi kutatáshoz Yolland, Fest és tanítványaik eredményei.⁶⁷ Nem maradtak visszhang nélkül, mert elsősorban Frank Tibor iskolateremtő munkájának köszönhetően átöröklődtek, s újra rájuk talál(t) egy új generáció.⁶⁸ Ahogyan Fest fogalmazott, „[a fiatal nemzedéknek] meg kell látnia, hogyan jutott el az angol gondolat ide [...] további kutatómunkával fel kell derítenie a múltnak [...] kapcsolatait [...] amelyek időről-időre mégiscsak kimutathatók [...] a közlekedési viszonyok nehézsége ellenére”.⁶⁹

The Historical Memory and Research of Anglo-Hungarian Relations in 19th and Early 20th C. Hungary

Keywords: Anglo-Hungarian relations, Golden Bull, Magna Carta, St. Margaret of Scotland, historiography, Anglophile policy, departments of English in interwar Hungary

While today the question of the “influence” of the 1215 Magna Carta upon the Golden Bull has been satisfactorily resolved: there is no textual connection between the documents, nevertheless, the “mystery” of their kinship has still persisted since the end of the 18th century. Anglo-Hungarian relations have developed a “historical memory”, and this study explores the intellectual background of the growing interest in England, particularly in the context of the supposed “Hungarian” descent of Saint Margaret of Scotland. Compared to other regions, the research on contacts with England was much more intensive. Renowned scholars, such as Henrik Marczali, as well as István Széchenyi and Prime Minister Miklós Kállay voiced their opinions on the matter. The English orientation gained momentum between the two World Wars: university departments were established, societies were founded, and specialized journals emerged (e.g., *The Hungarian Quarterly*). We are also overseeing the main forum, the journal *Hungarian Studies in English*, initiated by Arthur Yolland and “fathered” by Sándor Fest, representing the “English spirit” in Debrecen.

⁶³ Gál István: *Magyarország és az angolszász világ*. Szerk. Frank Tibor, Gál Ágnes, Gál Julianna. Bp. 2005.

⁶⁴ Széchenyi István–Wesselényi Miklós: *Feleselő naplók: Egy barátság kezdetei*. Vál. Maller Sándor. Bp. 1986.

⁶⁵ Vajay Szabolcs: Agatha, Mother of Saint Margaret of Scotland. *Duquesne Review* VII. évf. 1962. 71–87; C.A. Macartney: *Studies on Early Hungarian and Pontic History*. Szerk. Lóránt Czigány, László Péter. Aldershot 1999; Gömöri György: *Angol–magyar kapcsolatok a XVI–XVII. században*. Bp. 1989; uő: *Angol és skót utazók a régi Magyarországon*. Bp. 1994.

⁶⁶ Országh László: Magyar utazók Angliában 1842-ben. *AFT* III. évf. 1938. 112–132; uő: Adalékok az angol renaissance magyarsághoz. *AFT* IV. évf. 1942. 37–53.

⁶⁷ Pomogáts Béla: Búcsú a nagykövettől. Czigány Lóránt 1935–2008. *Élet és irodalom* LII. évf. 2008. 46: 9.

⁶⁸ Frank Tibor: *Ethnicity, Propaganda, Myth-Making, Studies on Hungarian Connections to Britain and America, 1848–1945*. Bp. 1999; uő: *Picturing Austria-Hungary. The British Perception of the Habsburg Monarchy 1865–1870*. New York 2005.

⁶⁹ Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem, 1938. szept. 30. Kivonat: *HQ* III. évf. 1938. 757–759.